

Így következett el 1956, amiről meg kell jegyezni azt, amit úgyis mindenki tud, hogy 1956 után mindent szétverték az országban, többek között az irodalmi életet is. Nemcsak úgy, hogy az írókat hol bezárták, hol eltiltották az írástól, vagy hogy jónéhány író ki is ment külföldre, hanem úgy is, hogy az irodalmi lapokat, egyáltalán az irodalmi fórumokat hosszú időre elhallgattatták. Így került sor akkori folyóiratunk, a *Dunántúl* megszüntetésére is. A második *Dunántúl*nak kerekén 20 száma jelent meg. Kezdetben ritkábban, évente négyszer. Később átálltunk az évenkénti hat számra. És éppen akkor, amikor elkezdődött az 56-os zűrzavar, akkor kaptunk ígéretet arra, hogy az addigi évi hat szám helyett havi folyóirattá lehetünk. Dehát, ahogy mondom, 56 után minden megszűnt. A *Dunántúl* annyival élt tovább, mint a többi hasonló lap, hogy a mi utolsó számunk később jelent meg. Ha jól emlékszem, már 57 januárjában... Mindenesetre ami meglepő volt, és ami leginkább ingerelhette azokat, akik beleszólhattak, az az volt, hogy az addigi számok más-más színű címlapnyomással jelentek meg. Ez viszont feketével. Illetve az a néhány négyzetcentiméteres rész, ami a többi számon színes, itt fekete volt. Ami nyilvánvalóan jól látszott szándékosnak, mert az is volt.

CSI: – A tizenkilencedik-huszedik szám éppen októberi. A borítón szerepel egy feltűnő szöveg is, ami ugyancsak rendhagyónak tekinthető. Így szól: „A címlapra szánt rajz az október 23-a utáni, budapesti harcokban megsemmisült. Különben a folyóirat lapzártája október 10-én volt és most változatlan tartalommal jelenik meg.” 57 januárjában ez tényleg új hangsúlyokat kaphatott...

CSGY: – Az utolsó számnak, a húszasnak valóban októberben kellett volna kijönnie, de mikor én megjöttem Németországból, 56 novemberének végén, akkor ez a szám még nem jelent meg, csak később, már 57 elején. A lényeg az, hogy fekete címlappal és ezzel a két mondattal. A látszat határozottan az volt, hogy ez egy gyászszám: Tartalma is ennek felelt meg. Az első közlemény Jékely Zoltán egy verse, *Petőfi utolsó dala* címmel, ami ugyan nem erre az alkalomra született, hanem egy 1848-49-es gyászvers volt, de hát nagyon jól illett ide. És a többi közlemény is valami módon mind ezt a levegőt árasztotta.

CSI: – Valami érdekességet megtaláltam ebben a legutolsó számban...

CSGY: – *Déry* Tiborra gondolsz?

CSI: – Nem *Déry*re, hanem arra, hogy Sinkó Ervintől az *Egy regény regényét* a *Dunántúl* kezdte közölni. Csak az első részlete mehetett le. Jó lett volna, ha ez akkor megjelenhetett volna, és nem sok évvel később.

CSGY: – Hát persze, Sinkó Ervin... És ami nekem akkor is nagyon tetszett, *Déry*nek az a novellája, ami egy Kossuth-díjas bányászról szól, akit meglátogat valami orosz küldöttség. A bányász kis lakásában ismeretlen emberek jelennek meg, kirámolják az egész lakást, más bútorokat visznek oda, szépen berendezik, és mikor a küldöttség elvonul, akkor megint jönnek, és elviszik, amit hoztak. Ilyen volt akkor a magyar világ. Hazudtunk és hazudtunk... Hát ezt közöltük. Nem tetszett persze a „nagyoknak”.

Köztudomású, azt hiszem, hogy akkor már a Magyar Írók Szövetsége is, és a pécsi írócsoport is lényegében meghalt, vagy halálán volt. Megjelent Tamási Áron *Gond és hitvallás* című nyilatkozata, amiben az akkori hatalom urai tulajdonképpen egy búcsút és egy kitartásra fölszólító

felhívást éreztek. Ezért nagyon hamar illegális kiáltványnak nyilvánították. Ezt onnan is tudom, hogy engem is kihallgatott a politikai rendőrség, de nagyon udvariasan, mert eljöttek a könyvtárba, és még egy gépirónőt is hoztak magukkal. Velem nem tudtak sokra menni. Én november 24-én jöttem meg az NDK-ból, úgyhogy én a *nagy októberi szocialista ellenforradalom* idején nem voltam itthon. Most egyik nap úgy mondta valaki, hogy az *események*... Emlékszel talán, amikor ezt még nem volt szabad minősíteni. Már az is baj volt, ha az ember csak annyit mondott, hogy az *események*. Mondom, én akkor nem voltam itthon, november 24-én jöttem meg, bármennyire szerették volna, nem tudtam arról az időről mesélni, viszont amikor arról a Tamási Áron-féle szövegről beszéltem, akkor a nyomozó hangsúlyozta, hogy az „illegális röpirat” volt. Én kijavítottam, hogy akkor, amikor Tamási azt írta, még nem oszlott fel az Írószövetség, tehát nem volt illegális, hiszen Tamási mint szövetségi vezető fogalmazta meg ezt a szöveget. De a nyomozó megjegyzésemet figyelmen kívül hagyta, s a jegyzőkönyvbe a saját felfogását íratta bele. Nem tudom, milyen rangja volt, azt tudom csak róla, hogy fűzfa prózaíróként már többször próbálkozott a *Dunántúlnál*, de mert írásait nem közöltük, ezért várta az alkalmat, hogy bosszút álljon. Ezt különféle módokon csinálta. És minthogy *prózát* nem tudott írni, és nem verseket, ezért nem nekem volt vele bajom. Hanem Szántó Tiborra haragudott elsősorban, és másodsorban Galsaira. Dehát Galsai csak másodhegedűs volt, ellene nem folytattak eljárást. Viszont Szántó Tibort még annak az évnek a májusában letartóztatták.

Tibor egyáltalán nem tudta elfogadni 56 pufajkás korszakát. Nemzetvédőknek vagy kiknek hívták őket, népvédőknek, akik a pártnak a nevében, katonaruhában járkáltak a városban, és ha valami nem tetszett nekik, mindjárt beavatkoztak. Például egyszer a könyvtár falára is kiírt valaki valamilyen jelszót. Bejöttek a pufajkások, és minket fölszólítottak, hogy fél órán belül tűnjön el az a felirat. Hiába mondtuk, hogy nem mi írtuk oda. Az őket nem érdekli, felelték. Akkor kiment az egész könyvtár falat kaparni.

Még Szántó Tibor letartóztatása előtt, 57 kora tavaszán egyszer a városi rendőrkapitány, aztán a hadtestparancsnok, nem tudom, milyen tisztt, velük Baranya megye első párttitkára, és egy állítólagos szovjet költő, összehívott bennünket a pécsi írócsoport helyiségében. Nekünk azt mondták, hogy ez a Lev Osanyin nevű költő írta a Világifjúsági Találkozó szövegét, hogy „Egyenlő, mert egyenlő az ember, bár a bőre barna vagy fehér...” Valami ilyen szöveget írt. Ez is jött velük. Még bemutatót is tartott nekünk. „Hát hogy lehet, hogy így viselkedtek szovjet katonákkal? Egy fronton állunk, hát aki egyszer innen lő arra, egyszerően csak átszalad a másik oldalra, és onnan lő erre? Hát ilyen emberek is vannak?” S közben fel-alá járkált. Az itt élőket ők mind kommunistának tartották, és személyes sértésnek vették, hogy valami nem tetszik az embereknek. De nem is értették, hogy mi a baj.

A találkozón felelősségre vonták Szántó Tibort, hogy mit mondott Laki Istvánnak, a rendőrkapitánynak az utcán, azokban a napokban, október huszonharmadika zavaros napjaiban...

CSI: – Huszonharmadika után...

CSGY: – Huszonharmadika után, igen. Akkor azt mondta ugyanis Szántó Tibor, hogy igazán nem volt szép a szovjet hadseregtől, hogy bejelentették, kivonulnak az országból, de a határon megfordultak, és éppen ellenkezőleg, visszamentek Pestre. „Hogy mondhat illet egy kommunista?”, csóválták ezek a fejüket. Szántó Tibor hozzátette, hogy egy katonának is meg kell tartania a szavát. S hogyha egy egész nép azt várja, hogy kivonulnak az országból, és éppen az ellenkezője történik, hát akkor ne várják el, hogy még szeressék is őket, mondta. Lényegében, mai szemmel ez teljesen ártalmatlan és szelíd megjegyzés volt, de ezen akkor a vendégek felháborodtak.

Én csak olyanokat tapasztaltam, hogy például március 15-én Örsi Ferit őrizetbe vették és bezárták. Akkor Szántó Tibor fölhívta Lakit, és a fülem hallatára így kezdte: „Tudja maga, hogy Örsi Ferencet bezárták?” Laki egy mackós típusú, lassú ember volt, nyilván azt mondhatta hogy nem tudja. Erre Szántó Tibor: „Ugyan-ugyan, ne csináljon úgy, mintha én olyan naiv ember lennék, hogy mindent elhiszek magának. Maga pontosan úgy tudja ezt, mint én.” Laki nem tudott másképpen kibújni: „Na és akkor, ha elvitték? Legalább pihen két-három napig.” Szántó így replikázott: „Akkor miért nem maga ült oda a helyébe? Hát maga is pihenhetne, magára is ráférne!” Ezt mondta a rendőrkapitánynak.

Egy másik alkalomra is emlékszem, az az én hivatali szobámban történt. Előtte Pesten járt Tibor, és amikor megjött, látta, hogy az Írócsoport helyiségében házkutatást tartottak. Fölháborodva tárcsázta Lakit, és közölte vele, hogy ameddig egy egyesületet nem oszlatnak föl, és ameddig jogosan működik, addig, ha nincs egyetlen egy olyan tisztségviselője sem, aki jelen van a házkutatáskor, akkor az illegális házkutatásnak minősül, törvénytelen. És mikor Laki valamit mondott, „Ajaj”, folytatta Szántó Tibor, „ismerem én a konspirációnak a fogásait! És ha véletlenül találtak volna egy pisztolyt valamelyik fiókban, akkor mit szólhattam volna én? Azt maguk is odalehették volna.” Szóval ilyen hangon beszélt Tibor. Egy parányit sem ingott meg. November 2-ig bent volt, először itt a pécsi börtönben, aztán Budapesten...